

УДК 33.021:005,5:658

Бобко Н.А., старший викладач
викладач кафедри економіки підприємства
Коваль Ю.О.
Запорізька державна інженерна академія
ep.zgia@gmail.com

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бобко Н.А., Коваль Ю.О. Сутність економічної діагностики діяльності підприємства. У статті на основі дослідження теоретичних розробок вироблено комплексний підхід до економічної діагностики як функціонального елемента системи управління господарською діяльністю промислового підприємства.

Бобко Н.А., Коваль Ю.А. Сущность экономической диагностики деятельности предприятия. В статье на основе исследования теоретических разработок выработано комплексный подход к экономической диагностике как функциональному элементу системы управления хозяйственной деятельностью промышленного предприятия.

Bobko N., Koval J. Essence of economic diagnosis of the company. The article based on research of theoretical development of comprehensive approach to the diagnosis of the economic system as a functional element of the economic management of the industrial enterprise.

Постановка проблеми та зв'язок з останніми дослідженнями та публікаціями. На сьогодні однією з головних і складних проблем в економіці України є незадовільний економічний та фінансовий стан вітчизняних підприємств. Зазначена ситуація пояснюється перш за все тим, що практично повністю вичерпали себе екстенсивні чинники економічного зростання, а інтенсивні чинники (підвищення ефективності виробництва) зараз використовуються не повною мірою. Для вирішення зазначених проблем необхідні інші підходи щодо управління підприємствами, зокрема необхідно постійно здійснювати економічну діагностику підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання методів аналізу та діагностики в процесі управління діяльністю підприємства розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: О.С.Вартанова, Н.М.Погостинської, Г.О.Швиданенко, А.Е. Воронкової, Т.О. Загорної, С.М. Глухарьова, Ю.А. Горбачук, М.І. Головінова, О.О. Гетьмана та інших.

Виокремлення невирішених проблем, що висвітлюються у статті. Оскільки управління має цільовий характер, діагностика має забезпечити підтримку прийняття економічно правильних рішень. Для функціонування системи підтримки прийняття управлінських рішень необхідна економічна діагностика підприємства, яка на основі інформаційного забезпечення

покликана підготувати для осіб, що приймають рішення, вичерпну інформацію щодо подальших дій. У сучасних умовах підприємствам необхідний діючий інструмент, спрямований на зниження капіталомісткості кінцевих результатів, тим самим – на зростання ефективності, зростання прибутку і зміцнення фінансового стану. І цей інструмент має бути використаним у роботі підприємства як засіб підвищення конкурентоздатності і ефективності діяльності. Проте й сьогодні більшість керівників не розуміє сутності економічної діагностики та важливості її здійснення.

Метою роботи. Розгляд на базі наявних теоретичних розробок комплексного підходу до економічної діагностики як функціонального елемента системи управління господарською діяльністю промислового підприємства.

Основний зміст. В умовах ринкової економіки метою будь-якого виробництва є одержання максимально можливого прибутку. За цих умов можуть здійснювати свою виробничо-фінансову діяльність тільки ті підприємства, які отримують від неї найвищий економічний результат. Ті ж підприємства, які працюють неефективно, низькорентабельно, тим більш збитково, - нежиттєздатні. Вони неминуче розоряються й припиняють своє існування. Отже, на кожному підприємстві необхідно виявляти наявність фактів безгосподарності, непродуктивних витрат, нерозумного вкладення коштів і т.п. для їх усунення. Варто виявляти та включати в роботу підприємства резерви виробництва, раціонального й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, природних багатств.

В Україні функціонують сотні тисяч підприємств різних форм власності, які здійснюють свою діяльність відповідно до діючого у країні законодавства. Вони працюють на принципах господарської самостійності, матеріальної зацікавленості в результатах господарсько-фінансової діяльності й матеріальної відповідальності за ці результати. При цьому діяльність підприємств не може здійснюватися безконтрольно, без відповідної діагностики, тому що в роботі підприємств можуть мати місце різні недоліки, помилки, невикористовуванні резерви, що знижують ефективність виробництва.

Діагностика діяльності підприємств - це творчий процес, різноманітний за змістом, який здійснюється за допомогою різних аналітичних прийомів з урахуванням специфіки виробництва, його організації на конкретному підприємстві. Отже, всі працівники підприємства, що займаються аналізом його діяльності, повинні постійно вдосконалювати свої знання в цій області [3, с.34].

Термін «діагностика» запозичений з медицини. Слово «діагноз» (від грецьк. «діагносис») означає розпізнавання, визначення. Він являє собою процес дослідження об'єкта діагнозу з метою отримання висновку про стан об'єкта діагнозу [5, с.10].

Діагностичний аналіз — це визначення об'єктивного стану обраних параметрів у діяльності підприємства щодо відповідності поставленим цілям і завданням, вивчення відхилень від нормального стану об'єкта діагностування, причин цих відхилень, тривалості їх протікання, їх інтерпретація для формування висновків і рекомендацій.

Економічна діагностика близька до економічного аналізу, але це не те саме. Вони розрізняються за цілями, завданнями, інструментарієм. Аналіз встановлює кількісне значення параметрів, виявляє відхилення різних параметрів від норми. Діагностика, яка орієнтована на пізнання економічних протиріч, основну увагу приділяє інтерпретації тих або інших економічних результатів діяльності підприємства.

Процес діагностування, безумовно, містить у собі процедури аналізу. При цьому його основними завданнями є:

- вивчення й оцінка стану об'єкта в умовах обмеженої інформації;
- визначення відхилень від нормального або оптимального стану об'єкта дослідження. Причому поняття "оптимальний стан" і "нормальний стан" є різними за економічним змістом;
- дослідження причин цих відхилень та виявлення причинно-наслідкових зв'язків між показниками;
- інтерпретація параметрів, процесів і тенденцій, що відбуваються;
- підготовка коригувальних рішень щодо оптимізації діяльності об'єкта (окремих його елементів) та способів реалізації цих заходів;
- розробка й адаптація інструментарію діагностики для проведення досліджень [6, с.6-7].

Дмитрієва О. також вважає, що «економічна діагностика близька до економічного аналізу, однак це не одне й те саме. Вони розрізняються за цілями, завданнями і використанням інструментарієм». Аналіз визначає кількісне значення параметрів, виявляє відхилення різних параметрів від норми. Діагностика (постановка діагнозу) - це «агрегований синтетичний висновок про стан досліджуваного об'єкта, який здійснюється на основі різної аналітичної інформації, її синтезу та зіставлення. Отже, основна відмінність економічної діагностики від аналізу полягає в її цільовій спрямованості на виявлення відхилень від норми, виявленні патології». При цьому сукупність операцій, яка локалізує причину відхилення об'єкта від нормального функціонування, називають функціональною діагностикою, а ту, що визначає відхилення параметрів об'єкта від заданої норми, - параметричною діагностикою [5, с.11].

Мурах А. пропонує розуміти під економічною діагностикою «спосіб встановлення характеру порушень нормального перебігу господарського процесу на основі типових ознак, властивих даному порушенню».

Згідно з В. Глуховим та Ю. Бахрамовим, «діагностика економічної системи - це сукупність досліджень з визначення цілей функціонування підприємства, способів їх досягнення і виявлення недоліків».

На думку А. Вартанова, введення терміна «діагностика» пов'язане не з метою позначення нового виду аналізу, а щоб підкреслити, що основна увага має приділятися інтерпретації тих або інших економічних результатів діяльності підприємства» [5, с.11].

Французький економіст Б. Колас вважає, що займатися діагностикою - означає розглядати в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати процес досягнення поставлених цілей і вирішення завдань, наразити на небезпеку

заплановану діяльність. Це передбачає коригувальні рішення і/або перегляд цілей і прогнозів. Знання ознаки (симптому) дозволяє швидко та досить точно встановити характер порушень, не виконуючи безпосередніх вимірів, тобто без дій, що потребують додаткового часу і коштів [5, с.11].

Таким чином, діагностика - це процес визначення та вивчення ознак, що характеризують стан економічної системи, для прогнозування можливих відхилень і запобігання порушень нормального режиму роботи [2, с.11].

Мета діагностики – встановити діагноз об'єкта дослідження та зробити висновок про його стан на дату завершення цього дослідження та на перспективу. Реалізація даної мети допомагає обрати правильну економічну (політичну, соціальну) політику, стратегію і тактику.

Мета діагностики полягає у визначенні заходів, спрямованих на налагодження роботи всіх складових елементів системи та способів їх реалізації. Не можна здійснювати управління на будь-якому господарському й управлінському рівні, не маючи чіткого уявлення про його стан [5, с. 18].

Основне завдання діагностики – виявити причини (джерела) кризи та розпізнавати їх як симптоми, що сигналізують про кризу, яка наближається [1].

За формою оцінки результатів діагностика буває:

а) кількісна діагностика виходить із необхідності визначення кількісних характеристик техніко-економічного стану підприємства. Мета такого виду діагностики полягає у вимірюванні, порівнянні результатів виробництва, рівня витрат, установленні кількісної міри впливу різних факторів;

б) якісна діагностика заснована на якісних порівняльних оцінках, характеристиках техніко-економічного стану підприємства. Її метою є виявлення особливостей такого стану та його внутрішніх взаємозалежностей [2, с.11].

Вкрай важливо виділити відмінні риси та цільові аспекти діагностики.

Першою властивістю діагностики діяльності підприємства є її спрямованість на встановлення ознак і оцінювання внутрішнього стану об'єкта. Стан організаційної системи як об'єкта дослідження характеризує діючу структуру, побудову організації й відображає кількісні й якісні параметри того стану, в якому організація перебуває у певний період часу, а також ступінь реалізації ознак раціональної побудови й функціонування організацій. Розпізнавання системи в її нормальному стані пов'язане з визначенням відмінних ознак організації й віднесенням її до певного типу, виду й т.п. на основі виявлення й дослідження якісно-кількісного складу елементів, організаційної структури, особливостей поведінки. Проведення такого дослідження дозволяє оцінити стан і рівень управління системою [3, с.41].

Другим елементом цільового призначення діагностики є виявлення проблем розвитку й ефективного функціонування об'єкта, який досліджується. Ефективність організації визначається її здатністю формулювати й досягати поставлених цілей. У випадку, якщо ухвалені рішення не дають очікуваного результату або зміна умов функціонування системи приводить до неможливості досягнення поставлених цілей відомими способами, виникає проблемна

ситуація. Розпізнавання має на меті встановити причинно-наслідкові зв'язки між спостережуваними явищами й визначити чинники проблемної ситуації.

Нарешті, третьою необхідною властивістю діагностики є формування шляхів вирішення проблем. Система реагує на виникаючі зміни шляхом прийняття відповідних рішень. Рішення виражаються у формі конкретних дій. Можна сказати, що прийняте рішення є дією, спрямованою на розв'язання виявлених проблем. Розпізнавання покликане визначити чинники, що спричиняють порушення нормального стану системи, і вказати напрямок дій з усунення проблеми, яка виникла.

Отже, діагностику діяльності підприємства спрямовано на встановлення й вивчення ознак, оцінку стану організаційної системи та виявлення проблем ефективного функціонування й розвитку організації, формування шляхів їх вирішення [3, с.42].

Класифікація й коротка характеристика видів діагностики:

Стратегічна діагностика допомагає оцінити ефективність стратегії підприємства, зрозуміти стратегічну позицію підприємства в кожному з напрямків його діяльності, оцінити сильні й слабкі сигнали, що надходять із внутрішнього та зовнішнього середовища. Інформація, отримана під час такої діагностики, надає неоціненну підтримку керівникові в процесі формування стратегії підприємства.

Діагностика фінансово-господарського стану в рамках стратегічної діагностики містить у собі, насамперед, аналіз стратегічної позиції підприємства на ринку. Для цього застосовують спеціальні методи, найбільш поширені з яких - SWOT-аналіз, матриця Мак-Кінсі, конкурентний аналіз.

Оперативна діагностика діяльності підприємства служить базою для прийняття поточних, оперативних управлінських рішень. Вона відстежує й оцінює ключові сфери діяльності підприємства [2, с.12].

Існує велике розмаїття різновидів економічної діагностики, які на сьогодні класифікуються за багатьма ознаками. Основні з них наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Різновиди економічної діагностики

Класифікаційна ознака	Різновид
Рівень діагностованого об'єкта	<ul style="list-style-type: none">ГлобальнаМакродіагностикаМікродіагностика
Часовий діапазон дослідження	<ul style="list-style-type: none">Стратегічна (перспективна)Оперативна (поточна)Ретроспективна
Періодичність проведення	<ul style="list-style-type: none">ПеріодичнаНеперіодична (разова)Моніторинг
Тематика й осяжність проблеми	<ul style="list-style-type: none">КомплекснаТематичнаСистемна
Цільова спрямованість	<ul style="list-style-type: none">ЗагальносистемнаЕлементна

Наведенні різновиди підтверджують той факт, що економічна діагностика має надзвичайно багатий методичний апарат і інструментарій.

Встановлення та дослідження специфічних властивостей економічної діагностики в управлінні дозволяє сформулювати такі висновки:

- об'єктивний розвиток соціально-економічної системи означає появу нових якостей в об'єкті управління;
- процес розвитку приводить до зміни суб'єкта управління;
- процес банкрутства, розпаду й одночасного виникнення нових підприємств і фірм свідчить про межі експертного знання як самого менеджера, так і експертних оцінок, які застосовуються у діагностиці кризи, її попередженні та методології виходу з неї;
- висока ентропія ринкового макросередовища підприємств істотно знижує керованість, зменшує ступінь інформаційного контролю за змінами стану ситуації та імовірність її прогнозування;
- постійна загроза кризових станів обумовлює виділення та посилення прогностичних, антикризових, попереджувальних функцій діагностики щодо стабілізації економічного розвитку підприємств [5, с.26].

Одним із перспективних напрямів в економічній діагностиці є експертна фінансова діагностика та діагностика банкрутства, результати яких складають інформаційно-аналітичну основу системи управлінського обліку. Інформація, необхідна для діагностики, є різноманітною. Це сукупність відомостей про стан об'єкта управління у минулому і сьогоденні, а також зв'язки, тенденції і закономірності. У кожній соціально-економічній системі її інформаційний простір функціонує як єдине ціле і розвивається разом з організацією.

Таким чином, на основі діагностики економічного стану підприємства виникає можливість у процесі аналітичного дослідження на основі системи вироблених типових ознак розпізнавати реальне становище організацій на ринку, встановлювати для них характер і причини виявлених відхилень від заданого режиму функціонування, виділяти вирішальні ділянки економічної роботи [5, с.26].

Отже, економічна діагностика підприємства – це аналіз та оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку та наслідків ухвалення поточних управлінських рішень. Як підсумок діагностики на основі оцінки господарського стану та його ефективності, треба зробити висновки, необхідні для прийняття термінових, але важливих рішень, наприклад, про цільове кредитування, про покупку чи продаж підприємства, про його закриття, реорганізацію тощо [4, с.9].

Висновки та пропозиції. Підводячи підсумок даної статті, можна сказати, що економічна діагностика повинна застосовуватися в процесі управління підприємства безперервно, оскільки вона дозволяє виявляти нові тенденції в роботі суб'єкта господарювання, що потребують внесення змін в оперативне управління його фінансовою і господарською діяльністю. Вона спрямована на внутрішніх користувачів підприємства, оскільки

використовувана первинна інформація повинна мати детальний, і отже, конфіденційний характер.

Список літератури:

1. Головінов М.І. Діагностика як метод дослідження діяльності підприємства в сучасних умовах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_2/26.pdf.
2. Горбачук Ю.А., Кушнір Н.Б. Економічна діагностика. – Рівне: НУВГП, 2008. – 176 с.
3. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: Монографія / за заг.ред. проф. Воронкової А.Е. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 448 с.
4. Економічна діагностика: Навчально-методичний посібник / Гетьман О.О. – Дніпропетровськ: ДУЕП, 2004. – 78 с.
5. Загорна Т.О. Економічна діагностика. Навчальний посібник. – К.: Центр наукової літератури, 2008. – 400с.
6. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика» (для студентів 5 курсу денної і 6 курсу заочної форм навчання спеціальності 7.050107, 8.050107 – «Економіка підприємства») / Укл.: Глухарев С.М. – Харків: ХНАМГ, 2008 – 118с.

Ключові слова: діагностика, господарська діяльність, система управління, стан підприємства, ефективність.

Ключевые слова: диагностика, хозяйственная деятельность, система управления, состояние предприятия, эффективность.

Key words: diagnostics, operations, management system, state enterprises, efficiency.

Надійшла до редакції 22.03.2013 р.